

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«До захисту допущено»
Завідувач кафедри _____
« ____ » _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____
« ____ » _____ 2023 р.

Кваліфікаційна робота

**СОЦІАЛЬНА ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА АДАПТАЦІЯ
МІГРАНТІВ ДО НОВИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ УМОВ ЯК
ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота студентки гр. ЗСП м-22
ступінь вищої освіти «магістр»
психолого-педагогічний факультет
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Соціально-
педагогічна робота з дітьми та молоддю»
Євченко Яни Миколаївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Размолотчикова Іванна Вікторівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ТКТС _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Кривий Ріг - 2023

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Євченко Яна Миколаївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис) _____

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться "9" грудня о 9.00 годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки, освітньо-професійної програми «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю».

Адреса: Навчальний корпус № 1 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, пр-т Гагаріна, 54.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Размолодчикова Іванна Вікторівна, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи психолого-педагогічного факультету Криворізького державного педагогічного університету

Рецензент: в. о. зав. кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи кандидат педагогічних наук, доцент Василюк Тамара Григорівна

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ	8
1.1. Сутність понять «мігранти». «внутрішні мігранти», «вимушено переміщені особи»	8
1.2. Адаптація мігрантів: соціально психологічні засади	13
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2 ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	22
2.1. Професійна мобільність як фахова якість соціального педагога у роботі з мігрантами	22
2.2. Методи та технології соціальної діагностики у роботі з мігрантами	29
Висновки до розділу 2	33
РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З МІГРАНТАМИ	34
3.1. Соціально-педагогічна робота з біженцями як фактор забезпечення їх життєдіяльності	34
3.2. Діджитал технології у роботі з мігрантами як фактор компетентності соціального педагога	42
Висновки до розділу 3	51
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення добробуту громадян. Це визначено у змісті її соціальної політики держави Україна.

З огляду на європейську інтеграцію та трансформаційні процеси, які відбуваються в Україні, державна соціальна політика сьогодення набуває якісно нових рис. Це підтверджується низкою нормативних актів і документів. Так, в рамках трансформаційних процесів у царині соціальної політики в Україні ухвалено Закон «Про соціальні послуги», яким передбачено рух до європейської ринкової моделі у наданні соціальних послуг клієнтам.

Парадигмою зазначеної моделі є те, що держава є своєрідним замовником послуг для громадян, та здійснює повну або часткову оплату таких послуг.

Широко масштабна збройна російська агресія проти України, воєнні дії, розпочаті загарбницькими військами 24 лютого 2022 р., призвели до травмування загибелі значної кількості цивільного населення в різних регіонах нашої держави. Знищено багато об'єктів інфраструктури, порушено їх функціонування, масових руйнувань зазнали цивільні об'єкти. Усе це та інші негативні наслідки віроломного воєнного вторгнення спричинили масштабну міграцію як у середині країни, так і за її межі.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та дослідити перевірці фактори, які сприяють успішній адаптації мігрантів.

Завдання дослідження;

- проаналізувати стан проблеми у сучасній літературі;
- визначити основні підходи до її розв'язання;
- здійснити аналіз психолого-педагогічної та соціальної адаптації мігрантів.

Об’єкт дослідження – процес адаптації мігрантів у нових соціально-економічних умовах.

Предмет дослідження – шляхи та умови процесу адаптації мігрантів як фактор забезпечення їх життєдіяльності.

Гіпотеза дослідження – соціальна та психолого-педагогічна адаптація мігрантів до нових соціально-економічних умов буде ефективною при системній і налагодженій взаємодії усіх соціальних служб.

Методи дослідження. Для досягнення мети та завдань дослідження застосовано комплекс таких методів:

- теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, систематизація);
- емпіричні (спостереження);
- методи узагальнення результатів дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять наукові розвідки з переміщеними особами у воєнний період, які висвітлили у своїх роботах Акмалова А.А., Балакірева О.В., Дубровська Є.В., Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В., Зверєва І.Д., Лактіонова Г.М., Ісаєв Д.Н., Капська А.Й., Ольхович О.В., Панок В. Г., Поліщук І.О. та інші.

Соціальним аспектам цієї проблеми приділено увагу в працях А.А. Акмалової, Н.П. Бочкора, Є.В. Дубровської, О.В.Залеської, А.Й. Капської та інших.

Дослідженням психологічних факторів внутрішньої міграції опікувалися О.О. Блінова, Д.Н. Ісаєва, В.Г. Панок.

Особливості нормативно-правового забезпечення соціального захисту внутрішньо переміщених осіб описали А.П. Бущенко, Г.С. Гудвін-Гілл., О.А. Мартиненко тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи жовтень-листопад 2023 року. Результати дослідження були представлені на II міжнародній науково-практичній конференції «Modern

research in science and education» (Чикаго, 12-14 жовтня 2023 р.). По темі дослідження була опублікована стаття «Соціально-психологічні фактори адаптації мігрантів до нових умов життя як фактор забезпечення їх життєдіяльності».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, шести підпунктів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (60 позицій).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З МІГРАНТАМИ

1.1. Сутність понять «мігранти», «внутрішні мігранти», «вимушено переміщені особи»

Чимало українських громадян змушені виїжджати за кордон в пошуках більш безпечних місць через повномасштабну російську збройну агресію. Деякі вже повертаються до країни або планують повертатися, а інші тільки планують від'їжджати. Це впливає на демографічну ситуацію в країні, яка протягом 2022 р. стрімко змінилася, як по кількісному, так і по якісному показниках. Такі зміни впливають на соціальну та економічну сфери, обороно здатність України, та призводять до таких наслідків, що впливають на українську дійсність в сьогоденні та майбутньому.

Міграція громадян України, яка виникла через російську агресію вимагає наукового аналізу та експертної оцінки, без яких неможливо розробити стратегії державної політики в багатьох сферах.

Проблеми внутрішньої міграції треба розглядати в комплексному вимірі. За кожним конкретним випадком збільшення міграції в Україні стоять свої конкретні обставини, соціальні проблеми, які створюються цим явищем, та особистісні зміни суб'єктів цього явища. Отже, явище внутрішньої міграції за конкретними обставинами потребує окремого предметного різностороннього наукового вивчення.

Тому соціальні та соціально-педагогічні проблеми міграції українців обов'язково повинні досліджуватись зазначеними галузями науки.

Ще з часів Другої світової війни почав вживатися термін «переміщена особа», в результаті чого близько 10 млн. чоловік були залучені до праці

примусово або були вислані з країни, в якій вони проживали по расовим, релігійним або політичним мотивам. За останні 50 років це поняття значно розширилось. Термін «переміщені особи» часто приєднують до категорії вимушених переселенців. Синонімом переміщеної особи часто використовують термін «біженець». Але, некоректно вживати слово «біженець» до громадян України згідно Конвенції про статус біженців, до якої у 2002 р. приєдналася наша держава [18]. Мова йде тільки про переселенців або внутрішньо переміщених осіб, що призводить до плутанини між тими, хто залишив місце проживання, але не покинув країну, і юридично визначеними біженцями, які мають міжнародний правовий захист [22].

Внутрішньо переміщені особи відносяться до групи внутрішньої міграції, яка зумовлена факторами, що не підлягають керуванню, такими як природні потрясіння, військові зіткнення та інше.

Вимушена міграція, серед інших проблем, які постали перед Україною, є не тільки наслідком військового зіткнення, але є показником готовності суспільства країни до кризових ситуацій. Необхідність в допомозі внутрішньо переміщеним особам показала слабку систему механізму реалізації прав і свобод громадян нашої держави, а також відсутність ресурсів, які потрібні для задоволення негайних потреб даної групи населення.

Згідно Керівним принципам УВКБ ООН з питань переміщення осіб всередині країни, особи, які переміщені усередині країни, визначаються як мешканці або групи мешканців, які змушені рятуватися утечею або покидати свої помешкання, щоб минути наслідків збройного зіткнення, ситуацій насильства, порушення прав людини або катаклізмів, катастроф, та які не перетинали державний кордон країни, який визнаний міжнародно [45].

Міграцією населення (лат. *Migration* – переселення) називають переміщення людей через кордон тієї чи іншої території зі зміною місця проживання без вороття або на відносно тривалий час.

Мігранти – це люди, які вчиняють міграцію. Існує зовнішня міграція (міжконтинентальна, міждержавна) і внутрішня (всередині країни – регіональна, між містами, між сільською і міською місцевістю тощо).

Громадяни, які переїхали та проживають за межами країни, – це емігранти, які переїхали в країну – імігранти.

Згідно з законодавчими актами України [18] внутрішньо переміщені особи: «...це громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України» на підставах закону та мають право на постійне мешкання в Україні, та які були змушені залишити місце проживання у зв'язку з уникненням наслідків збройних конфліктів, окупації території, випадків насильства, порушення прав людини та катаклізмів природного чи техногенного характеру [17].

Внутрішньо переміщена особа – це особа, змушена тікати зі свого помешкання через збройні зіткнення, внутрішню ворожнечу, систематичні порушення прав людини або стихійні лиха і знаходиться на території своєї країни. По суті, внутрішньо переміщена особа - це особа, яка може називатися вимушеним переселенцем, але яка покинула місце свого постійного мешкання, але залишається в своїй державі та знаходиться під її захистом.

Своєрідність внутрішньо переміщеної особи є в тому, що, являючись громадянами країни і знаходячись на її території, вони перебувають під юрисдикцією і захистом своєї держави, навіть якщо вона не може забезпечити цей захист. Саме тому допомога таким людям від міжнародних органів розглядається як втручання у внутрішні інтереси країни.

Міжнародні органи, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам:

- Міжнародна організація з міграції
- Управління Верховного комісара ООН у справах біженців

- Спеціальний представник ООН у справах осіб, переміщених всередині країни

– Міжнародний комітет Червоного Хреста

Основні види міграції населення, які зараз є в Україні, такі:

- міграція за кордон країни. Фактично на 8 листопада 2022 р. понад 8 млн українців були змушені залишити державу, майже 4,7 млн з них набули тимчасового захисту. Обсяг міграції перевищив показники за увесь період незалежності України від 1991 р.;
- переміщення всередині країни. Згідно даних МОМ (Міжнародна організація з міграції), близько 8 млн. громадян здійснили переміщення всередині України;
- протизаконний вивіз громадян України до РФ. За даними УВКБ ООН (Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців), від початку повно масштабного вторгнення до вересня 2022 р. у РФ було вивезено 2,9 млн осіб та 9400 українських дітей. За повідомленнями російських ЗМІ, з України до РФ заїхало понад 3,4 млн. українців, серед яких – 448 тис. дітей. Як повідомляє Радник – уповноважений Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Д. Герасимчук, станом на червень 2022 р. з нашої країни на територію РФ, деяких районів Донецької та Луганської областей та Білорусі було вивезено близько 234 тис. українських дітей;
- імміграція в Україну. По розрахункам демографів в Україні очікується скорочення загальної чисельності населення, зменшення частки росіян у його структурі та зростання частки етнічних українців, збільшення чисельності кримських татар, а також мігрантів з Південного та Північного Кавказу, країн Африки, Азії. В

Україні на обліку перебувають 304 167 іммігрантів (станом на 30 вересня 2022 р.), 187 389 – іноземці та особи без громадянства.

Громадяни України на протязі 2022 р. шукали захисту насамперед в країнах Європи. Згідно з даними УВКБ ООН, станом на 29 листопада 2022 р. 7 891 977 українців змушені були залишити країну, близько 4,8 млн з них отримують тимчасовий притулок. Найбільше мігрантів виїхало до Польщі (біля 1,5 млн осіб) та Німеччини (біля 1 млн осіб). До країн Європи, які прийняли українців, змушених рятуватися від воєних дій, ввійшли також Іспанія (150,4 тис. осіб), Чехія (171,5 тис. осіб), Туреччина (145 тис. осіб), Франція (118,9 тис. осіб), Велика Британія (141,5 тис. осіб), Словаччина (99,3 тис. осіб) та Молдова (95,4 тис. осіб).

Українцям, які шукають тимчасовий захист відкритий доступ на ринках праці ЄС та створені можливості для соціальної інтеграції. Згідно з даними джерел Польщі, біженці з України сплатили податків на 2 млрд. євро з початку повномасштабної російської збройної агресії проти України. Ця цифра в три рази перебільшує суму, витрачену країною для допомоги переселенцям. Очікуючи нову хвилю міграції, Польща додатково приготувала 100 тис. місць у пунктах прийому українців, а на ринку праці з'явилося близько 4 тис. вакансій для громадян України (це в чотири рази більше, ніж навесні 2022 р.). Більше ніж 9% українців, що знайшли тимчасовий захист в Європі мають дистанційну роботу в Україні як основний засіб отримання доходу. Всього біженці з України в країні свого перебування мають постійну роботу (12 %) або тимчасову роботу (підробітки) (12 %), тобто 24 % українських біженців працюють.

Переважно українські громадяни, що виїхали за кордон, – це жінки та діти. За даними британського видання *The Guardian* їх частка складає 90 %.

За результатами соціологічного опитування більшість українських громадян, які виїхали за кордон, – це люди працездатного віку: 30–39 років – 42 %, 40–49 років – 29 %; 83 % біженців мають вищу чи незакінчену вищу

освіту; 30 % респондентів є висококваліфікованими фахівцями; 12 % – кваліфікованими працівниками; 14 % – керівниками підприємства або підрозділу, також 14 % – підприємцями.

Ризиками неповернення до України значної частки біженців є те, що широкомасштабна російсько-українська війна все ще не закінчена, сталися руйнування економічної структури нашої держави, триватиме складний період соціально-економічного післявоєнного відновлення країни. Також існує загроза погіршення демографічного потенціалу України в середньо- та довгостроковій перспективі через зменшення кількості молоді.

Разом з цим, змінилися пріоритети у виборі країн для тимчасового проживання, про що каже динаміка міграційних процесів до європейських країн (за даними Європейського статистичного бюро (Eurostat), у вересні 2022 р.).

До Польщі приїхало на 13 735 осіб менше в порівнянні з серпнем 2022 р. Також зменшилася кількість українських біженців, які шукали прихисту у Німеччині та Франції. В одночас в Данії, Ірландії та на Кіпрі кількість громадян України значно збільшилась.

Отже, через атаки країни-агресора на українську енергоструктуру зросла хвиля міграції українців у європейські країни. Але згідно з опитуваннями, не очікується масштабна зміна місця проживання. Так, за даними аналітичного центру міжнародної компанії з працевлаштування Gremi Personal, переважна більшість українців збираються взимку лишатися в країні.

1.2. Адаптація мігрантів: соціально психологічні засади

Воєнна агресія з боку росії у 2022 році спричинила проблему вимушеної внутрішньої міграції. Унаслідок трансформаційних процесів спричинених вторгненням росіянів на Сході України у 2014-2015 рр.

з'явилася нова група людей, які потребували допомоги, їх називають «внутрішньо переміщені особи».

Проблема соціальної та психолого-педагогічної адаптації внутрішньо переміщених осіб (мігрантів) та їх інтеграція у соціум постали викликом і невідкладною вимогою сьогодення. Соціальна значущість вирішення даної проблеми сприятиме стабілізації соціально-економічної ситуації в країні та регіонах, які приймають цю категорію населення.

Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» передбачає що «...внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, який постійно проживає на території України, якого змусили або який самостійно покинув своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [17].

Психологічний аспект міграції для кожної окремої особистості є складним тому, що його супроводжують важкі внутрішньо особистісні переживання, які полягають у пристосуванні до не знайомих, зовсім нових умов життя, пристосуванням до невідомого нового і незвичного.

Теоретичними розробками проблематики міграційних процесів у галузі психології та психолого-педагогічної адаптації мігрантів у соціокультурному середовищі опікувалися науковці В. В. Гриценко, К. В. Коростеліна, Н. М. Лебедева, Л. Е. Орбан-Лембрик, М. І. Пірен, В. М. Павленко, Г. У. Солдатова, Т. Г. Стефаненко, Н. С. Фрейкман-Хрустальова, М. О. Шульга, зарубіжні науковці: І. Бабікер, С. Бочнер, Р. Лінтон, Д. Мацумото, М. Мід, М. Херсковіц та ін.

Л.Е. Орбан-Лембрик, вивчаючи проблему процесу адаптації вимушено переміщених осіб до змінних умов життя, зазначає, що: «...це перебудова психологічних якостей особистості, її поведінки та діяльності, адаптація до нового соціального середовища, зміни цього середовища» [34].

Досліджуючи проблему адаптації науковці єдині в думці, що це процес, який є двостороннім, адже він супроводжується переживаннями як з боку мігранта, так і з боку людей, які його оточують.

Адаптуючись до нових умов життя, змінюється не лише особистість мігранта, але і його нове оточення, тобто люди навколо, адже, реагуючи на індивідуальні особливості, в процесі адаптації до нової людини виробляється нова стратегія поведінки, яка сприяє взаємодії, обох сторін.

В.І. Надрага досліджуючи процес соціально-психологічної адаптації вимушених мігрантів, звертає увагу на зміни в особистісному плані, (зниженні самооцінки та рівні домагань, знищенні стереотипів, ціннісних орієнтацій, соціальних установок). Все це відображається на поведінці мігранта, проявляється у роздратуванні, прагненні зайняти оборонну позицію, постійному очікуванні негативних реакцій з боку оточення [30].

Для України проблема внутрішньо вимушеної міграції є новим, досить складним і серйозним викликом, який вимагає системної комплексної розробки різноманітних програм для адаптації та інтеграції у суспільство вимушено переміщених осіб (мігрантів).

У наукових джерелах знаходимо, що «...системо утворюючим чинником є криза особистісної та соціальної ідентичності людини, яка вимушено змінює місце проживання» [27; 32; 39].

Нам імponує думка українських та зарубіжних учених, які зазначають, що надання соціальної, психологічної та психолого-педагогічної допомоги мігрантам не нове для світу, але проблема психолого-педагогічного супроводу вимушено переселеним особам постала зовсім у новому ракурсі 22 лютого 2022 року. Вона є новою і не опанованою для вітчизняних фахівців соціономічної сфери.

А відтак, актуальність даної проблеми зумовлена, поширенням в Україні такого як «вимушена міграція». Це порушує низку різнопланових, у тому числі, психологічних питань. Але відчутним дефіцитом є знання у царині соціально-психологічних надбань, які

дозволяють пояснити, спрогнозувати та врегулювати наслідки вимушеної міграції.

Насамперед, зазначимо, що, на відміну від добровільної міграції, результат вимушеної міграції це значне погіршення та часткова або повна втрата добробуту.

У науковій літературі під вимушеністю розуміють відсутність позитивної мотивації для переміщення, таку зміну умов проживання, за якої неможлива нормальна життєдіяльність (виникає реальна загроза безпеці життя та здоров'я особистості).

Вимушена міграція характеризується досить високим ризиком виникнення психічно нестабільних станів, психічних розладів та зниження самооцінки і рівня домагань особистості. Психологічно комфортне, спеціально сформоване середовище, організоване з урахуванням специфіки соціальних проблем мігрантів, здатне пом'якшити труднощі і проблеми соціокультурної адаптації та сприяти інтеграції вимушених мігрантів до нових умов життя.

Вимушена міграція, події, пов'язані з примусом людей зриватись з місць проживання, залишати власні домівки, виходять за межі розуміння нормального життя, і нормального світосприйняття. Вони переживаються як стресові для всіх сторін, і тих хто опинився у ситуації, коли треба терміново, незважаючи ні на що покинути власний дім, і тих хто готовий прийняти вимушених біженців (мігрантів).

Результати дослідження «Оцінки потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні», яке проводилося Громадською організацією «Соціальні ініціативи з охорони праці та здоров'я», першочерговими потребами для вимушено переміщених осіб, визначено:

- працевлаштування;
- житло;
- їжа і одяг;

- медичні послуги [1].

Після цих найважливіших (базових) потреб для виживання людини одразу наголошується на потребі у соціальній та психологічній допомозі.

Навіть за сприятливих умов, науковці вважають адаптацію складним, стресогенним процесом. Адаптація є одним із основних критеріїв розмежування норм та патологій. Ситуація вимушеної міграції, в якій опиняється особистість характеризується межею між нормою та патологією, тобто ця межа стає менш чіткою – більш розмитою. Те, що у звичних життєвих обставинах трактується як порушення психічного здоров'я, в трагічних і неординарних ситуаціях вимушеної міграції, представляється як нормальна реакція на надзвичайно складні та напружені обставини.

Трагічні події, які стали для причиною вимушеного переселення, втрата домівки, труднощі у пристосуванні до нових умов визначають формування специфічного, а подекуди психотравматичного досвіду мігрантів.

Г. У. Солдатова зазначає, що місцеві мешканці, з недовірою приймають тих, хто приїхав. Їх відносини не можна назвати простими. Ці відносини негативно сприяють на процес адаптації мігрантів, адже характеризуються високою мірою взаємного неприйняття, загострюють стосунки між переселенцями та місцевими жителями, і є тим чинником, який ускладнює психосоціальну адаптацію мігрантів. У свою чергу відсутність адекватного спілкування та не налагоджена взаємодія з місцевим населенням спонукає виникнення почуття відчуженості та непотрібності.

Умови, в яких не з власної волі перебувають мігранти, психологи визначають терміном « соціально-стресові». Цей процес набуває затяжного характеру і негативно впливає на стан психічного здоров'я мігрантів.

Порушення психічної адаптації викликає психологічні і фізіологічні порушення, визначається станом хронічної психічної напруженості і на пряму пов'язано з ризиком дезадаптації.

Наука психофізіологія цю ситуацію описує як стан емоційного стресу та фрустрація. Психологія позначає це поняттями «конфлікту» та «психологічна криза». Спільним для цих понять є підвищена емоціогенність, яка зумовлена необхідністю переосмислення людиною свого місця у житті, внутрішньою розгубленістю та, вразливістю.

Аналізуючи ці підходи, можна сміливо стверджувати, що порушення психічної адаптації підпорядковуються загальним закономірностям реакцій особистості на кризові ситуації.

Варто зупинитися і на позитивних проявах психологічного та фізіологічного функціонування, які виникають лише у першій фазі стресової ситуації та характеризуються підвищенням загальної активності нервової системи за рахунок внутрішніх ресурсів (відбувається стадія мобілізації).

Висока інтенсивність та довго тривалість травмуючої ситуації може призвести до «зриву» адаптаційних механізмів особистості.

Психічна дезадаптація супроводжується втратою перспективних цілей життя, життєвих сил, порушенням соціального функціонування, негативом, депресіями, апатією, підвищеною особистісною тривожністю та іншими деструктивними змінам особистості, що супроводжується психічними та психофізіологічними порушеннями.

Життєві обставини мігрантів, а саме вимушене переселення сприяє виникненню психічних розладів. Цьому сприяють як зовнішні умови, які значно порушують звичайну життєдіяльність особистості, так і внутрішні (індивідуально-особистісні) схильності. Несприятливі життєві обставини стають поштовхом до виникнення розладів, а особистісна організація починає виконувати роль «патогенного ґрунту» і сприяє перетворенню тимчасових розладів у хронічні порушення.

Аналізуючи психологічні проблеми та психічні розлади вимушених мігрантів констатуємо, що вони мають комплексний характер, тому що торкаються всіх важливих сфер особистості - емоційна, когнітивна, поведінкова, мотиваційно-потребова, комунікативна.

Порушення різних сфер психічного здоров'я мігрантів призводять до проблем особистості в цілому. Найважливішою з них психологи називають кризу ідентичності. Також виокремлюють психосоматичні симптоми та розлади.

Порушення емоційної сфери вимушених мігрантів характеризуються різноманітними проявами – це байдужість, втрата інтересу до життя, загальмованість, апатія, депресія, роздратованість, агресивність, спалахи гніву.

У разі посилення тривожності та підвищення збудженості виникають різкі зміни настрою, фобії. Значна частина мігрантів повідомляла, про проблеми які супроводжуються розладами сну: безсонням, нічними кошмарами.

Зарубіжні наукові дослідження свідчать, що найчастішою причиною того, що вимушені мігранти звертаються до психологів, є депресія (Furnham, Bocher). Депресія спонукає до того, що дана категорія клієнтів знаходиться у зоні підвищених суїцидальних ризиків.

Дослідження мотиваційної сфери відмічають зміни потреб та ціннісних орієнтацій, що в свою чергу призводить до зниження рівня домагань та зниження самооцінки особистості.

Афективні та мотиваційні проблеми спричиняють у вимушених мігрантів порушення когнітивної сфери: у них відмічають випадки розладів усіх пізнавальних процесів (розсіяна увага, порушення пам'яті, сприйняття, розлади мислення).

Аналіз наукових статей дає право стверджувати, що не завжди труднощі, що виникають унаслідок вимушеної міграції, мають виключно негативні наслідки для психічного здоров'я особистості. Відомо багато випадків, коли ці обставини сприяли позитивним змінам, наприклад, особистісному зростанню в професійній діяльності, набуттю нового життєвого та соціального досвіду, нових навичок.

Власні спостереження за вимушеними мігрантами дозволяють нам відмітити різне їх ставлення до труднощів, які виникають у зв'язку з переселенням. Наприклад, деякі з них відносно легко долають кризові ситуації (це пов'язано з темпераментом особистості, індивідуальними особистісними якостями), водночас для інших – це виявляється складним випробуванням.

Нам імponує думка науковців В. Гриценко та Т. Стефаненко, які стверджують, що індивідуальні особистісні якості мігрантів впливають на успішність адаптації. Так, науковці доводять, що жінки адаптуються до нових умов більш складно порівняно із чоловіками. Вони здатні до більш гостріших переживань кризи як особистісної так соціальної ідентичності. Також жінки проявляють вищий рівень тривожності. Крім того, дана група науковців доводить, що вік є досить впливовим чинником, який впливає на успішність або неуспішність процесу адаптації. Науково доведено, що молодь краще і швидше адаптується до умов нового соціального середовища, ніж люди старшого віку. Наголошується, що успішність адаптаційних процесів напряду залежить від рівня освіти вимушених мігрантів: чим вищою є освіта, тим більшою є ймовірність успішного подолання кризи, а в нашому випадку – це успішна соціальна адаптація, можливість пристосування та інтеграція у нове соціокультурне середовище.

Отже, важливим у нормалізації психоемоційного стану вимушених переселенців з подолання стресових розладів та складного періоду адаптації вважаємо систематичну роботу фахівців соціономічної сфери. Якщо мігрант своєчасно і в повній мірі в нових умовах отримує психологічну, емоційну, інструментальну, соціальну та інші види підтримки, це буде сприяти успішній адаптації. Людина яка має роботу, налаштований побут, із встановленими і налагодженими соціальними зв'язками спроможна до продуктивних дій, які сприятимуть налагодженню її соціально-економічних умов.

Висновки до розділу 1

У першому розділі нашого дослідження зроблено спробу систематизувати поняття мігранти, внутрішні мігранти, вимушено переміщені особи.

Нами встановлено, що міграція громадян в Україні виникла через російську агресію. Це явище вплинуло на економіку країни та важким тягарем лягло на плечі соціальних працівників та волонтерів. Дана проблема вимагає наукового аналізу без якого не можливо розробити стратегію державної політики в цьому напрямку.

Проблема внутрішньої міграції нами розглядається комплексно. Адже кожен конкретний випадок потребує конкретного вирішення. А відтак, явище внутрішньої міграції потребує предметного та всебічного наукового вивчення.

Також нами доведено, що проблеми соціальної та психолого-педагогічної адаптації мігрантів постали викликом та невідкладною вимогою сучасності.

Своєчасне вирішення даної проблеми буде сприяти якнайшвидшій стабілізації соціально-економічної ситуації в Україні та її регіонах, які приймають вимушено переміщених осіб.

Важливою а необхідною умовою нормалізації психоемоційного стану мігрантів у подоланні стресових розладів та адаптації вважаємо цілеспрямовану та систематичну роботу фахівців соціономічної сфери.

РОЗДІЛ 2. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

2.1. Професійна мобільність як фахова якість соціального педагога у роботі з мігрантами

У зв'язку з модернізацією сфери освіти, що пов'язана із формуванням людини нового покоління, перед соціальними педагогами постають особливі завдання. Адже вони знаходяться на початку формування майбутньої нації. Загально відомо, що легше пристосовується до життя та людина, яка вміє приймати рішення, втілювати їх і нести відповідальність за результати. В теперішній час в суспільстві спостерігається такий період, що в багатьох галузях народного господарства відбуваються скорочення особового складу працівників. Тому є потреба в одержанні фахівцями інших спеціальностей, які є взаємодоповнюваними. Такий вид підготовки здійснюється при навчанні у вищих навчальних закладах і це пов'язано з формуванням професійної мобільності у майбутніх фахівців.

Питання професійної мобільності досліджували чимало вчених: В. Андреев, Н. Василенко, О. Горанська, Т. Гордеева, І. Зимня досліджували педагогічні аспекти формування професійної мобільності; педагогічні умови цього процесу вивчали А. Капська, Є. Іванченко, Н. Кожемякіна, Н. Латуша, Л. Сушенцева; вплив внутрішніх та зовнішніх чинників розглядали Л. Амірова, О.Любімова та ін.).

Разом з тим, проблема формування професійної мобільності майбутніх педагогів ще недостатньо досліджена. Тому метою розділу ми обрали

вивчення процесу формування професійної мобільності вчителів та визначення чинників, що сприяють цьому процесу.

Останнім часом все більше уваги приділяється розгляду питання професіоналізму, професійної компетентності і педагогічної майстерності майбутніх соціальних педагогів. В педагогіці почали з'являтися статті, в яких розглядається питання професійної мобільності працівників, зокрема фахівців соціономічної сфери, які можуть стати професійно-мобільними при наявності професійної компетентності. Актуальність цього питання полягає в тому, що наразі перевага віддається тим фахівцям, які набули декілька суміжних професій. Такий стан речей пов'язаний із скороченням робочих місць. Ця сама проблема торкається і соціальних педагогів: скорочується кількість класів, а кількість учнів залишається такою ж самою, тому соціальний педагог має бути компетентним і вміти викладати декілька предметів. Це піднімає питання професійної мобільності.

Спробуємо розглянути це питання за схемою: мобільність педагогів – види мобільності – професійна мобільність. Сучасні науковці по-різному трактують поняття «професійна мобільність»:

- мобільність – здатність факторів виробництва до переміщення між сферами використання;
- мобільність – готовність до швидкої реакції, швидкого включення в діяльність, рухливість;
- мобільність – якість особистості, яка об'єднує в собі здібності та знання основ професійної мобільності та внутрішню потребу в професійній мобільності;
- мобільність – це сутнісна характеристика людини, що проявляється в професійній діяльності, тобто в процесі праці.

Фахівець, який є мобільним повинен представляти собою універсальну людину. Існують такі види мобільності:

- професійна;

- трудова;
- академічна;
- соціальна;
- культурна;
- територіальна.

З перелічених видів нас найбільше цікавить професійна мобільність, тому більш детально схарактеризуємо саме її.

Формування професійної мобільності залежить від ряду чинників, найбільше значення серед яких замають такі: вплив соціально-економічної кризи на становлення майбутніх вчителів; вдосконалення системи вищої освіти; наявність запасу знань; впровадження новітніх інформаційних технологій, усвідомлення професійних обов'язків.

Науковці надають визначення професійної мобільності фахівців, серед яких в психолого-педагогічній літературі ми обрали наступні:

1) якість особистості, яка допомагає їй бути соціально активною, професійно-компетентною, конкурентоспроможною на ринку праці, здатною само розвиватися та самовдосконалюватися, вміти модернізувати власну діяльність;

2) здатність швидко переключатися, змінювати вид праці. Це проявляється у володінні системою прийомів професійної праці та вмінні застосовувати їх для успішного виконання будь-яких завдань на суміжних ділянках виробництва;

3) готовність і здатність фахівця успішно й швидко опанувати нові технології та техніку, набувати знань та умінь, яких йому бракує, що забезпечить ефективність підготовки до нової професійної діяльності.

Мобільність у педагогічній діяльності – особлива якість особистості, яка формується в процесі навчання і виховання та має дуже важливий вплив на професіоналізм майбутнього учителя.

До поняття «професійна мобільність» належать:

- вибір професії;
- підвищення кваліфікації;
- вивчення умовної зміни місця праці або професії;
- рух кадрів тощо.

Професійна мобільність передбачає здатність робітника швидко освоювати нові види робіт, нові спеціальності, готовність до зміни виконуваних завдань.

У науковому доробку Н. Заверико пропонує таке визначення професійної мобільності: «Професійна мобільність майбутніх фахівців - це інтегрована якість особистості, яка поєднує здатність змінювати види діяльності або переключатися на іншу діяльність в межах правової сфери; уміння легко переходити з одного виду діяльності до іншого залежно від стану економічної та соціальної ситуації в країні, ефективно використовувати узагальнені професійні прийоми для виконання різних завдань у вищезгаданих сферах; мати здатність самостійно здобувати професійні знання, досвід їх вдосконалення; готовність до швидкого відбору і втілення найоптимальніших засобів виконання завдання, враховуючі новітні технології; орієнтація в змінах на ринку праці» [16].

Грунтовне визначення подає І. Григоренко, яка визначає професійну мобільність як «...певний триплекс, що включає якісні характеристики особистості забезпечує внутрішній механізм розвитку людини через сформованість ключових та загально-професійних компетентностей; діяльність людини (детермінована подіями, що змінюють середовище і результатом якої є самореалізація людини в житті та професії); процес перетворення людиною самої себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища)» [8].

Отже, дослідниками двоєко розглядається поняття «професійна мобільність»: як сукупність якостей особистості та як інтегрована якість особистості.

Питання професійної мобільності активно досліджується закордонними авторами. Питання формування професійної мобільності у країнах Європи спирається на модернізацію освіти. Французький учений Ф. Ваніскотта у своїх працях обґрунтував концепцію професійної мобільності європейського педагога. Він виділяє його як впливову фігуру суспільства, яке: «...гарантує свободу і природну мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції» [55]. Вчений висловив думку, що педагог має бути відкритим, поважати культуру інших народів та бути мобільним у своїй праці та розвитку. Ми згодні думкою, що «...мобільність – це здатність до змін, до прийняття нового, системного мислення, до розуміння взаємозв'язків, взаємозалежностей у суспільному розвитку» [19].

Професійна мобільність – це одна з найсуттєвіших професійних якостей соціального педагога. Вона виявляється у пошуку новітніх та інноваційних технологій, творчому прояві діяльності, особистісних ініціативах та професійній комунікабельності, що реалізуються завдяки мобільності [23].

Більшій інтенсивності вивчення нашого питання сприяють нові дослідження проблеми професійної мобільності.

Один із показників, що впливає на мобільність являє собою ставлення працівників різноманітних спеціальностей до неї. Наприклад, Л. Завадська розробила класифікацію працівників по відношенню до мобільності:

- 1) фактично мобільні – такі працівники, які змінили посаду, місце проживання, місце праці, в період дослідження;
- 2) потенційно мобільні – такі працівники, які не змінювали робоче місце, але мають плани та наміри його змінити;
- 3) фактично стабільні – такі працівники, які постійно працюють на певному місці і не збираються його міняти;
- 4) потенційно стабільні – такі працівники, які нещодавно прийняті на місце роботи і поки не планують його змінювати [15].

У спільноті соціальних педагогів зустрічаються всі ці чотири групи фахівців. У підготовці педагога, а в нашому випадку, соціального педагога, необхідно пам'ятати, що професійна мобільність на внутрішньому ринку праці представляє собою фактор підвищення ефективності колективного потенціалу, що здатний задовольняти потреби закладу освіти. Педагога необхідно підготувати і до можливої зміни професії, щоб потрапивши під скорочення штатів він міг зорієнтуватися на ринку праці, не розгубитися, а знайти примінення своїм знанням.

В умовах конкуренції на ринку праці, професійна мобільність набуває важливого значення. Це підштовхує фахівців соціальної сфери займатися самоосвітою, підвищувати власну кваліфікацію. Однією з форм визнання професіоналізму працівника є трудові переміщення, приведення інтелектуального, фізичного, і духовного потенціалу фахівця у відповідність з умовами динамічного руху [20].

Вивчаючи чинники впливу на формування професійної мобільності, науковці зазначають, що вони є як зовнішні так і внутрішні. Зовнішні чинники пов'язують зі змінами в життєдіяльності людини. Вони можуть бути індивідуальні та глобальні. Розвиток економіки веде за собою глобальні зміни, а зміна робочого місця, професії в результаті різних причин (за станом здоров'я зміною місця проживання, тощо) – це індивідуальні зміни [52].

Внутрішні чинники залежать від індивідуальних якостей особистості, її індивідуальної спрямованості. Їх формування значною мірою залежить від здатності людини досягати мети, уміння керувати собою. Тому одним із завдань соціального педагога у виховному процесі є навчання цьому своїх учнів.

Здатності самозмінюватись, як прийняття швидко змінюваної реальності, вимагає від людини і сучасна ситуація в суспільстві. Людина має бути орієнтована на незалежність, автономність, розраховувати на власні сили [47].

I. Дичківська запропонувала класифікацію видів професійної мобільності: горизонтальна мобільність (переміщення без зміни професії та кваліфікації) та вертикальна мобільність (переміщення з низу до верху в кваліфікаційній та професійній структурі).

Пояснення до такої класифікації надає I. Хом'юк:

1) вертикальна професійна мобільність – це зниження або підвищення соціального статусу людини;

2) горизонтальна професійна мобільність – це перехід без зміни соціального статусу, на аналогічну посаду в межах одного підприємства;

3) низхідна професійна мобільність характеризується втратою професійного або соціального статусу.

Автор відмічає, що разом з тим, саме низхідна мобільність є одним із засобів зменшення безробіття. Для молодих людей, які закінчивши навчальний заклад шукають роботу, низхідна мобільність є варіантом вибору професії, статус якої нижчий за статус професії, на яку людина розраховувала [4].

Нам імponує класифікація професійної мобільності, надана Н. Латушею. На наш погляд цінною є характеристика вертикальної професійної мобільності, оскільки цей вид мобільності характеризує внутрішні процеси, які відбуваються з людиною.

Табл. 1.1

Види професійної мобільності

<i>Мобільність</i>		
<i>Горизонтальна мобільність</i>	<i>Вертикальна мобільність</i>	
	<i>Висхідна</i>	<i>Низхідна</i>
Виявляється у переході індивіда з одного статусу в інший. Ці статуси приблизно еквівалентні. Наприклад, це територіальне переміщення індивіда. Підвищення його компетентностей, ефективне	Характеризується переходом до більш високого професійного положення. Проявляється у високій конкурентно-спроможності індивіда, адекватній професійній адаптації, можливості	Виявляється у втраті професійного статусу. Фахівці доводять, у разі припинення підвищення освітнього рівня, не бажанням бути в курсі останніх світових тенденцій розвитку науки, обізнаності

використання особистісних професійних якостей. Гнучкість у професійному підході до дій та здатність до саморозвитку, самоствердження та самовдосконалення в умовах, що змінюються (конкретні професійні умови).	пересуватися з посади на посаду педагог/завуч/директор, а також більш повною професійною реалізацією.	у економічних та політичних новинах держави - фахівець набуває низхідної професійної мобільності, тобто втрачає кваліфікацію.
---	---	---

Особливостями професійної мобільності соціальних педагогів є: адаптивність особистості, її активність, що виражається в роботі над своїм вдосконаленням, професійна компетентність, креативність [23].

Що стосується видів мобільності думки вчених різноманітні. Так, наприклад, Л. Завдська, вважає, що професійна мобільність – це одна із форм трудової мобільності [15], І Размолодчикова визнає професійну мобільність інтегративною якістю особистості [23].

У своїй роботі з даного напрямку, ми використовували поради Т. Василюк, яка виділила якості фахівця, які виявляються в:

- здатності змінювати види діяльності або успішно переключатися на іншу діяльність;
- умінні використовувати узагальнені професійні прийоми для виконання завдань;
- легко змінювати один вид діяльності на інший;
- володінні високим рівнем професійних знань, їх удосконаленням та самостійним здобуванням [23].

Отже, професійна мобільність - важлива якість фахівця. Її формування необхідно забезпечувати під час навчання у вищому навчальному закладі, оскільки це готує майбутніх фахівців соціальної сфери до змін, які неодмінно виникають у нашій країні у зв'язку з нестабільністю економіки, а від цього залежать всі сфери нашого життя.

2.2. Методи та технології соціальної діагностики у роботі з мігрантами

У соціальній роботі терміном «діагностика» позначають здатність розпізнавати, тобто отримувати загальну та вичерпну інформацію про об'єкт, клієнта або досліджуваний процес.

У науковій літературі знаходимо: «Соціальна діагностика – це виявлення, позначення й вивчення причинно-наслідкових зв'язків і відношень, що породжують комплекс соціальних проблем різного рівня організації» [26].

Соціальна діагностика – це:

- 1) діяльність, яка допомагає розпізнавати й аналізувати соціальні патології і проблеми;
- 2) процес, за допомогою якого фахівець соціономічної сфери аналізує, формулює та обґрунтовує висновки про об'єкт свого розгляду;
- 3) галузь знання про соціальні науки, яка присвячена методам отримання інформації про суспільство.

Соціальна діагностика використовується з метою одиничного дослідження соціальної ситуації клієнта. Під час цієї процедури соціальний педагог повинен:

- надати допомогу клієнтові;
- здійснити необхідний етап певного виховного впливу;
- відпрацювати технологічний імператив соціального обслуговування;
- використовувати наукові методи, що обґрунтовують правильність отриманої інформації.

Під час роботи з мігрантами ми використовували методи соціальної діагностики, які передбачали збір інформації про клієнтів, умови їхньої життєдіяльності, визначали соціальні зв'язки, зумовлені новими умовами життя, з метою адаптації їх до нових соціально-економічних умов як фактору забезпечення їх життєдіяльності та розробки програми соціальної допомоги.

Наша мета при проведенні соціальної діагностики полягала у:

- встановленні достовірної інформації про стан соціального об'єкта й оточуючого середовища;
- прогнозуванні можливих змін та можливостей впливу на інші соціальні об'єкти;
- виробленні рекомендацій;
- прийнятті організаційних рішень, соціального проєктування дій щодо надання соціальної допомоги.

На цьому етапі перед нами постали такі завдання:

- виявити специфічні соціальні якості, особливості розвитку і поведінку клієнта;
- визначити рівень розвиненості різних властивостей, клієнта, які виражаються в кількісних і якісних показниках;
- описати особливості клієнта, який діагностується;
- провести ранжирування специфічних якостей клієнта.

Результатом соціальної діагностики у роботі з мігрантами виступав опис об'єкта в системі показників. Необхідними умовами соціальної діагностики з мігрантами були наявність орієнтирів їх сфери діяльності, норми та нормативи.

Н.В. Заверико та І.Д. Зверева зазначають, що: « Соціальна діагностика здійснюється на декількох **рівнях**, які визначаються, з одного боку, засобами і методами вирішення завдань і організаційно-управлінською структурою країни, з іншого» [16].

Рівні соціальної діагностики подаємо в таблиці 2.1

Табл. 2.1

Рівні соціальної діагностики

Найменування рівня соціальної діагностики	Сутність рівня соціальної діагностики
<i>Державний</i> або	<i>Цей рівень соціальної діагностики в Україні є еквівалентним рівню</i>

загально-соціальний рівень	державної влади. На цьому рівні вивчають: - стан усього суспільства; - стан великих соціально-демографічних груп (діти, люди похилого віку, жінки, чоловіки, молодь тощо) з метою виявлення загальних тенденцій розвитку в галузі духовного життя, економіки, соціальної політики тощо;
Територіальний або регіональний рівень	Соціальна діагностика у межах цього рівня проводиться: 1. силами наукових підрозділів в конкретній області країни; 2. відповідними службами при обладміністраціях; 3. територіальними громадами або спільнотами тощо;
Локальний рівень	Передбачає проведення соціальної діагностики, що здійснюється, безпосередньо, фахівцями соціономічної сфери в закладах освіти, установах соціального забезпечення та обслуговування населення (наприклад, стан і розвиненість інфраструктури для людей з особливими потребами);
Індивідуальний рівень	Передбачає безпосередню роботу з клієнтом (на індивідуальному рівні). Тут соціальна діагностика допомагає персоніфікувати та надавати «адресність», соціальну допомогу при виявленні проблем життєдіяльності клієнта. Головною її метою є визначення соціальної проблеми клієнта та знаходження засобів для її розв'язання. У нашому випадку – це створення нових соціально-економічних умов.

Як бачимо, соціальна діагностика – це досить складний і відповідальний вид діяльності, тому здійснюватися вона повинна за певними принципами:

- принцип наукової обґрунтованості, полягає в тому, що результати роботи повинні бути надійними й достовірними;
- принцип системності – визначається полі казуальністю, тобто існуванням декількох причин зародження проблеми;
- принцип конфіденційності – полягає в нерозголошенні соціального діагнозу;
- принцип об'єктивності – полягає в наданні об'єктивних даних, які формулюються на основі науково обґрунтованих досліджень, які не залежать від впливу зовнішніх факторів;
- принцип ефективності – полягає в використанні рекомендацій, які дійсно мають позитивний ефект, є корисними для людини;

- принцип клієнтоцентризму – полягає в тому, що соціальний працівник захищає всі права клієнта (якщо це не суперечить законодавчим нормам).

- принцип верифікації соціальної інформації – полягає у встановленні можливості перевірки достовірності інформації про клієнта з інших джерел.

Отже, у професійній діяльності з надання соціальних послуг мігрантам, соціальний педагог користується загально науковими методами, принципами й технологіями.

Висновки до розділу 2

Модернізація сфери освіти ставить перед фахівцями соціономічної сфери нові, особливі завдання. Адже, формуванням людини нової формації потребує від соціального педагога постійного самовдосконалення і самонавчання. А це в свою чергу дозволяє говорити про професійну мобільність соціального педагога.

Нами визначено, що останнім часом теоретики і практики все більше уваги приділяють розгляду питання професіоналізму та професійної компетентності майбутніх соціальних педагогів.

У науці існує достатня кількість статей, у яких порушуються питання професійної мобільності фахівців соціономічної сфери,.

Наголошується на тому, що соціальні педагоги можуть стати професійно-мобільними лише при наявності певних професійних компетентностей, які мають горизонтальну та вертикальну мобільність.

Нами з'ясовано, що у роботі з мігрантами важливим складником професіоналізму є застосування методів і технологій соціальної діагностики, яка виступає як складний і відповідальний відрізок діяльності соціального педагога, та здійснюється принципами: наукової обґрунтованості,

системності, конфіденційності, об'єктивності, ефективності, клієнтоцентризму, та верифікації соціальної інформації.

РОЗДІЛ 3 . СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З МІГРАНТАМИ

3.1. Соціально-педагогічна робота з біженцями як фактор забезпечення їх життєдіяльності

У часи сучасності соціальна робота є дуже актуальною і затребуваною професійною діяльністю, перед якою постає багато планів, цілей, і різноманітних завдань, які призначені допомогти людям подолати труднощі особистісного і соціального характеру через надання консультацій, правового захисту, різнобічної підтримки, корекції та реабілітації.

Соціально-педагогічна робота стала основною професією з надання допомоги людям, які опинилися в скрутних життєвих ситуаціях. Клієнтами соціальної роботи зазвичай стають представники найбільш вразливих, соціально та економічно незабезпечених верств населення (літні люди, інваліди, підлітки та молодь, вимушені переселенці, неповні сім'ї, і т.п.).

Соціальною діяльністю називають комплекс дій, які спрямовані на зміну в ліпшу сторону життя людей, які потребують підтримки. Об'єктом дій соціального працівника є люди, які не здатні впоратися зі своїми проблемами без сторонньої допомоги.

Отже, соціальна робота – це професійна діяльність, спрямована на допомогу людям, які мають в цьому необхідність та опинилися у важких життєвих ситуаціях і не можуть без сторонньої допомоги і втручання подолати життєві проблеми, які з'явилися у них з різних причин, а іноді просто вижити. Соціальна робота – професійна допомога людям у вирішенні їх життєвих проблем при допомозі знаходження внутрішнього потенціалу, розвитку людей та за допомогою їх оточення.

В наш час соціальні працівники виконують всі ті функції, що в минулі часи виконували різні державні органи влади та громадські організації разом (органи охорони здоров'я, фонди тощо).

Працівник соціально-педагогічної сфери повинен мати співчуття та емпатію, певну душевність до суб'єктів допомоги, але при цьому тримати під певним контролем власний емоційний стан, направляти спілкування у дієве русло. Йому необхідно розвати в собі духовність та високі моральні якості для того, щоби надавати якісну допомогу і бути готовим на самопожертву, коли треба, наприклад, працювати з жертвами катастроф і знаходитись в місцях катаклізмів. Також необхідно бути фізично витривалим при необхідності подолання великих дистанцій для виконання завдання та великих затрат енергії при комунікаціях з соціально неблагополучними, важкими клієнтами.

Фахівець соціально-педагогічної сфери здійснює різносторонній соціальний захист людини, її прав, свобод та інтересів, сприяє вирішенню багатьох завдань і проблем, допомагає в біді, нужді, старості, хворобі, самотності.

Соціальна робота зорієнтована на роботу з різними людьми, які мають різний вік, стать, соціальне становище, релігійні погляди, національну приналежність, а також з людьми, яким гостро необхідна соціальна допомога та захист. Місце роботи соціальних працівників - це різні підприємства, установи, організації з різноплановою діяльністю.

Отже, соціально-педагогічний працівники, як і фахівці будь-яких інших професій, постійно вчаться чомусь новому для досягнення успіху в своїй професії, розширюють свої можливості в професійній діяльності та особистісному розвитку. В першу чергу, їм необхідно розвивати гнучкості (softskills) – інтелектуальні, волеві, соціальні і лідерські, які допомагатимуть соціальному працівнику успішно співпрацювати в команді, креативно і критично мислити, адаптуватися до різних нестандартних і стресових ситуацій.

Основне завдання міграційної політики нашої держави - це подолати стихійність міграції, розробити результативні механізми впливу на міграційний процес, забезпечити нормальні умови життя біженців (проживання, навчання, працевлаштування) та зменшити негативні впливи біженства на людину. Успішна реалізація цих завдань починається з необхідності професійного підходу при вирішенні проблем біженців та високої професійної підготовки соціальних працівників до роботи з вищезазначеною категорією клієнтів.

Досвід практичної роботи соціальних служб з біженцями виявив суперечність між необхідними потребами спільноти у соціальних працівниках, які володіють технологіями роботи з біженцями і фактичним станом їх підготовки до роботи з означеною категорією клієнтів.

Для сучасної системи освіти підготовка фахівців соціономічної сфери до роботи з біженцями – це нова проблема, яка потребує сукупності науково-методичних пошуків та реформування освітнього процесу, а саме: оновлення освітньо-професійних програм, вдосконалення програм навчальних дисциплін, програмно-методичного забезпечення освітнього процесу.

Актуальним питанням професійної підготовки соціальних працівників в Україні присвячено роботи О. Карпенко, І. Козубовської, Г. Лактіонової, Л. Міщик, теорії і практики соціальної роботи А. Капської, І. Богданової, В. Беха, І. Зверєвої, М. Лукашевича, І. Миговича, В. Полтавця та інших. Дослідження зарубіжного досвіду соціальної роботи та професійної

підготовки соціальних працівників висвітлюють Л. Віннікова, Н. Гайдук, В. Козубовський, Г. Лещук, Н. Микитенко, О. Ольхович, О. Пічкарь, О. Пришляк, Г. Слосанська, Н. Собчак та інші.

Нажаль, досвід соціальної роботи з біженцями і професійна підготовка соціально-педагогічних працівників до роботи з зазначеною групою людей знаходиться зараз в нашій країні на недостатньому рівні, тому вважаємо необхідним проаналізувати досвід цієї роботи з біженцями і підготовку майбутніх соціальних працівників у інших країнах, наприклад, у США і Канаді та виокремити прогресивні ідеї з метою переймання позитивного досвіду.

Проаналізувавши праці як українських так і зарубіжних учених В. Андрієнка, Д. Бернієра, С. Бритченка, Дж. Брінкман, І. Ковалишина, О. Копилєнка, М. Коумлі, О. Малиновської, В. Олефір, О. Піскуна, Ю. Римарєнко, Г. Суботєнко, С. Чєхович, О. Шамшур, М.Шульги, К. Лайонса, Дж. Мартіна, Дж. Паркер, Л. Роджлєра, М. Шєррадена, в яких розкриваються теоретичні і практичні основи соціальної роботи з біженцями, ми з'ясували, що феномен біженства являється складовою міграційних процесів і характеризується перетином громадянами кордону країни виходу. Причини, що спричиняють біженство такі, коли рішення про зміну місця проживання люди приймають під впливом обставин, що загрожують життю, здоров'ю чи втраті майна громадян та їх сімей: природні катастрофи, екологічні катаклізми, соціально-політичні фактори тощо. Біженці - це особи, що перебувають поза межами своєї країни; зазнають переслідування на основі релігійної чи расової приналежності, дотримання певних політичних переконань, належності до певної соціальної групи; не мають бажання чи можливості користуватись захистом країни свого проживання чи повертатися до неї.

Велика роль у вирішенні проблем біженства у міжнародних параметрах належить міжнародним організаціям : Управлінню Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Міжнародній Організації з Міграції

(МОМ), ЮНЕСКО, Міжнародному Комітету Червоного Хреста, Європейській Раді з питань біженців та вигнанців та інші, які виконують функцію посередників між біженцями та урядами країн, що їх приймають. Вищезазначені міжнародні організації виконують такі функції: надають безпосередню допомогу біженцям та людям, які шукають притулку, допомагають державним структурам і неурядовим організаціям, які працюють у сфері міграції; здійснюють навчання соціальних працівників, працівників неурядових організацій, що сприяє впровадженню інноваційних технологій роботи з біженцями, поширенню ідей міжнародного досвіду.

При проведенні дослідження було з'ясовано, що в США і Канаді основний зміст, напрями і форми соціальної роботи з біженцями зумовлені ліберальною політикою в цих країнах та міжнародно-правовими правилами і нормами, які впроваджені в національне законодавство. Основні напрями по роботі з біженцями у цих країнах такі: соціальний (надання притулку, забезпечення одягом, харчуванням); соціально-педагогічний (психолого-педагогічне консультування, розробка і реалізація комплексних реабілітаційних програм, створення умов щодо вивчення мови, навчання, культури, оволодіння професією); соціально-правовий (правове консультування і просвітництво, сприяння законному в'їзду на територію країни,); фінансовий (грошові позики на перевезення членів родини, матеріальна допомога); медико-соціальний (медична допомога); соціально-трудова (допомога в оволодінні професією, професійному самовизначенні, працевлаштуванні, перекваліфікації); соціально-інформаційний (надання інформації щодо сфери охорони здоров'я та освітньої сфери). В США та Канаді соціальна робота з біженцями здійснюється на основі партнерської взаємодії державних і неурядових громадських організацій і спрямована на їх інтеграцію в соціальну структуру країни.

Покладаючись на рекомендації Міжнародної Федерації Соціальних Працівників, Міжнародну Асоціацію Шкіл Соціальної Роботи, Раду з Освіти у Галузі Соціальної Роботи, Національну Асоціацію Соціальних Працівників

США, Канадську Асоціацію Соціальних Працівників нами виділено основні засади освітньої підготовки соціальних працівників по роботі з біженцями:

- визнання культурних та етнічних особливостей учасників освітнього процесу;
- визнання необхідності соціальної роботи;
- допомога при вирішенні соціальних проблем конкретної особистості;
- відповідність освітньо-кваліфікаційного рівня соціального працівника вимогам професійної практики;
- прагнення до неперервної професійної освіти, сформована професійна компетентність; підготовка із числа біженців асистентів соціальних працівників.

Також у США і Канаді підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями обумовлена законодавчо нормативною базою, нормативно-правовими документами, соціальною політикою держави, досвідом роботи з біженцями та вимогами набувачів цих послуг; етичними принципами і цінностями соціальної роботи.

Послугуючись рекомендаціями Міжнародної Федерації Соціальних Працівників, Національної Асоціації Соціальних Працівників США, Міжнародної Асоціації Шкіл Соціальної Роботи, Канадської Асоціації Соціальних Працівників Ради з Освіти у Галузі Соціальної Роботи, а також наукових доробків українських учених, щодо професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів Н. Гайдук, Н. Микитенко Н. Собчак, , О. Ольхович та ін. ми зробили спробу виокремити основні підходи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у роботі з мігрантами. Серед них такі:

- визнання людини (у нашому випадку – біженця) як найвищої цінності земного буття;

- визнання культурно-етнічних особливостей учасників соціальної взаємодії;
- гуманістичний підхід у вирішенні соціальних та соціально-економічних проблем кожного мігранта (групи);
- високий рівень професійної підготовки працівника соціальної сфери, адекватний вимогам суспільної практики;
- неперервне професійне зростання, орієнтація на кращі зразки закордонної практики професійної діяльності соціальних працівників;
- підготовка асистентів і помічників соціальних працівників із числа мігрантів та біженців.

Узагальнюючи результати наукових праць та власний досвід навчання у Криворізькому державному педагогічному університеті для отримання другого магістерського, стверджуємо, що у процес підготовки соціальних педагогів до роботи з біженцями, на наш погляд, варто додати вивчення таких курсів як, наприклад: «Соціально-педагогічна робота з мігрантами та біженцями», «Теорія і практика роботи з мігрантами», «Культура етнічних спільнот мігрантів» і т. ін.

Отримання освітнього рівня бакалавра за спеціальністю 231 Соціальна робота та другого магістерського рівня за напрямом 011 Освітні педагогічні науки «Соціально-педагогічна робота з дітьми і молоддю» у КДПУ дає нам право стверджувати, що навчальний процес здійснюють фахівці високого рангу, професіонали своєї справи, люди віддані цій професії. Навчальний процес, що здійснюють фахівці кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи має різноманітний характер, ґрунтується на концепції неперервної освіти; характеризується міждисциплінарними підходами, виявленням високої поваги до особистості здобувачів вищої освіти та партнерськими взаєминами з різними найрізноманітнішими соціальними установами міста Кривого Рогу та Дніпропетровської області.

Ми з'ясували, що важливу роль у процесі підготовки соціальних працівників до роботи з біженцями посідає практичне навчання. Особливість професійної підготовки соціальних працівників у навчальних закладах США і Канади полягає в тому, що навчальний процес спирається на практичні моделі навчання. Тому провідні місця серед форм проведення підготовки соціальних працівників займають різноманітні види практик.

Майбутні соціальні працівники мають пройти наступні види практик: ознайомлювальну; практику у соціальних установах; самостійну практичну діяльність в соціальній службі з метою формування вмінь, навичок та професійних компетенцій. Особливу увагу треба приділити впровадженню в практику професійної підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах України досвіду проведення практикумів-семінарів (з поглибленим вивченням окремих тем або теоретичних курсів із актуальних проблем соціальної роботи). До інтегрованих практикумів-семінарів часто долучаються провідні науковці і висококваліфіковані фахівці з соціальної роботи.

До впровадження заслуговує досвід з практичної підготовки майбутніх фахівців у міграційній службі, урядових та неурядових організаціях, які працюють безпосередньо з біженцями. Такий порядок практичного навчання сприяє тому, що майбутні соціальні працівники навчаються впроваджувати теорію в практику, застосовувати на практиці ті знання, уміння і навички, які вони засвоїли в процесі навчання. Стикаючись з реальними особистими і соціальними проблемами різних категорій клієнтів та знаходячись у реальних обставинах надання професійної допомоги, студенти опановують професійні компетенції, що в свою чергу сприяє формуванню готовності до професійної діяльності.

Практичному напрямку підготовки майбутніх соціальних працівників сприяють: практично-орієнтовані технології процесу навчання (робота в групі, робота в команді, рольові ігри, оволодіння методами культуральносензитивної практики та “практики наснаження”); розробка і

реалізація майбутніми фахівцями різних проєктів і програм соціальної допомоги біженцям; волонтерська робота з біженцями.

Важливий аспект у підготовці майбутніх соціальних працівників до роботи з біженцями це підготовка до міжкультурної взаємодії. Основними завданнями міжкультурного тренінгу є: ознайомлення учасників тренінгу із відмінностями культури у міжособистісних стосунках за допомогою відтворення ситуацій, у яких в різних культурах щось відбувається по-іншому; у можливості перенесення цінностей отриманих знань на нові ситуації.

Отже, можемо стверджувати, що підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями має різнорівневий характер, спирається на концепцію навчання упродовж всього життя і принципах наступності, системності, послідовності у втіленні змісту і технологій; характеризується партнерськими відносинами з соціальними установами та міждисциплінарним підходом.

Фахівцям соціальної роботи притаманні спільні базові засади щодо роботи з біженцями. Це зумовлено специфікою соціальної роботи, вимогами до професійної компетентності фахівця, його професійними та особистісними якостями (здатності до емпатії, самоконтролю, неупереджене ставлення до представників інших культур, відсутність етнічних та расових упереджень, толерантність тощо).

При написанні нашої роботи значну увагу ми приділили науково-практичним аспектам підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до роботи з біженцями та мігрантами; менеджменту соціальної роботи з біженцями, оволодінню технологіями соціального «втручання» в ситуації досліджуваної категорії клієнтів.

3.2 Діджитал технології у роботі з мігрантами як фактор компетентності соціального педагога

Теоретичні та методологічні засади соціальної роботи, які формуються внаслідок синтезу знань, – нагромаджуються розвідками різних наук і проявляються системно в соціальній роботі притаманними процесами та явищами.

Кожною наукою виокремлюється з навколишньої реальності конкретна сфера, явища і процеси які досліджують за допомогою певних методів та засобів. Об'єктом соціальної роботи є соціальні явища, процеси та відносини, тож у своїх дослідженнях вона спирається на такі суспільні науки як філософія, історія, соціологія, психологія тощо.

Філантропічний підхід розвитку соціальної роботи полягав у підтримці людей, які потрапили в складні життєві ситуації внаслідок соціальних або особистісних проблем, а вже потім цей напрямок було перетворено в професійну діяльність. Сьогодні дефініцією «соціальна робота» визначається:

1) професійна діяльність державних і недержавних організацій, груп та окремих індивідів, яка надає допомогу в задоволенні необхідних потреб і здійснює успішну соціалізацію;

2) допомога людям у пошуках шляхів розв'язання проблем, з якими вони стикнулися.

Компетентність у сфері соціальної роботи проявляється в умінні надати пораду клієнту або допомогти розв'язати його проблему за допомогою теоретичних знань, практичних умінь та професійного досвіду. Аби компетентно надавати доречні поради точно визначити стратегії діяльності фахівцю соціономічної сфери необхідно постійно оновлювати власні знання й стежити за актуальною інформацією.

До компетенцій фахівця соціономічної сфери належать:

- налагодження контактів з іншими людьми з метою подолання труднощів;

- навички для надання допомоги у виконанні різноманітних соціальних ролей, які допоможуть подолати кризові ситуації.

Професійна компетентність та освоєння професійних ролей залежать не лише від рівня підготовленості до роботи в соціономічній сфері, але і від готовності постійно самовдосконалюватися за рахунок власного професіоналізму.

Природа діяльності соціального працівника так само як і соціального педагога постійно потребує й зумовлює його виявлення його різних комунікативних позицій, які визначають принагідно виявляють соціально-психологічні характеристики фахівця, які сприяють міжособистісній взаємодії з клієнтами.

Соціально складні верстви населення потребують постійного діалогу. Саме з цією категорією клієнтів діалог постає провідним засобом спілкування, адже допомагає виявити деструктивні процеси, та їхні фізичні, психологічні, об'єктивні і суб'єктивні чинники життя (для урахування юридичного аспекту подій).

У життєдіяльності індивідів складаються різні суб'єкт-суб'єктні відносини, серед яких важливе місце посідає спілкування. Спілкування – це спосіб людського буття, який здійснюється на підставі суб'єкт-суб'єктної взаємодії між людьми, в якій виявляється особистість і всебічно розкриваються її почуття, знання та весь комплект духовності як неповторна одиниця соціуму. Науковці наголошують, що специфічними формами такої діяльності є гра та комунікація.

Комунікативна компетентність – складна усебічна якість особистості, яка може опосередковувати професійну діяльність, та спрямована на встановлення, розвиток та підтримку ефективного спілкування з клієнтом або іншими учасниками соціально-виховного процесу.

Сучасні науковці досліджуючи комунікативну компетентність як основний елемент складової частини культури фахівця соціономічної сфери,

визначають її як якість особистості та здатність і готовність займатися професійною діяльністю.

Автори Ж. Глозман, В. Зінченко, Б. Мещерякова наполягають, що головним у комунікативній компетентності соціального педагога є можливість ефективно спілкуватися. Тоді як інші – Л. Петровська, вважає, що саме гнучкість та адекватна зміна психологічних позицій є суттєвим показником зрілого та компетентного спілкування.

У наукових джерелах знаходимо, що в комунікативному аспекті соціальної роботи особливе місце займає мова в двох своїх значеннях:

- 1) мова як тезаурус, тобто увесь словниковий запас мови як семантична система;
- 2) мова як мовна прагматика (йдеться про використання конкретної мови її носіями).

Ці два рівня не існують один без одного, вони діалектично взаємопов'язані, адже доповнюються і збагачуються один одним.

Нам імпонує визначення комунікативної компетентності соціального працівника як комплекс «комунікативних знань та мовленнєвих умінь, навичок як базового компонента, а також прояву емпатії, рефлексії, креативності, при майстерному опануванні якими майбутній соціальний працівник зможе адекватно користуватися усіма засобами комунікації (як вербальної, так і невербальної) у спілкуванні з клієнтом» [9].

Ознайомлення з досвідом роботи закордонних спеціалістів дозволяє констатувати, що вони досить по різному уявляють професійну компетентність фахівців соціономічної сфери. Наприклад, науковці у США вважають, що професійна компетентність соціальних педагогів є складовою інтеграції різних типів компетентності, серед яких:

- 1) концептуальна (наукова),
- 2) інструментальна (оволодіння базовими концептами професійної діяльності),

3) інтегрована компетентність (дає можливість поєднання теоретичних знань з практичною діяльністю).

У соціальній роботі існують критерії щодо визначення компетентності соціальних працівників загального профілю. В них окреслено зміст діяльності та очікування клієнтів і всього суспільства загалом.

Американською радою з питань соціальної роботи визначено десять вимог загальних критеріїв компетентності щодо соціальних працівників. Зазначається, що ця здатність залежить виключно від наявності базових навичок, до них відносять:

1) уміння визначати й оцінювати ситуацію (мати можливість зміцнювати, відновлювати, захищати, або налагоджувати стосунки між людьми та соціальними службами);

2) уміти оцінити проблему та визначити її вирішення;

3) здатність заохочувати клієнтів до розв'язання проблем або уміння їх уникнення зовсім;

4) посередництво між клієнтам та соціальною службою;

5) своєчасне й ефективне втручання в розв'язання проблемних ситуацій;

6) сприяння в ефективному і гуманному функціонуванні соціальної сфери;

7) врахування потреб клієнтів, активна участь та допомога у створенні нових послуг та ресурсів;

8) адекватна оцінка ступенів впливу для досягнення змін;

9) постійне удосконалення власних професійних знань та навичок;

10) сприяння у вдосконаленні соціальних послуг, підтримка професійних стандартів, дотримання професійної етики.

Сучасний світ швидкоплинно розвивається, і тому стрімко розвиваються сучасні технології. Велике коло соціальних проблем потребує застосування нових засобів вирішення.

Сучасну соціальну роботу характеризує здатність впровадження комп'ютерних технологій, застосування мережі Інтернет та дистанційної роботи окремих фахівців (наприклад, можливість застосування психосоціального онлайн-консультування).

Осучаснення практики соціальної роботи зумовило розвиток ідеї інформаційного суспільства щодо застосування діджитальних засобів.

Сучасне українське суспільство активно застосовує інформаційно-комп'ютерні технології для супроводу соціальних служб.

Фахівці соціономічної сфери наголошують, що використання онлайн-технологій упрофілактиці соціально негативних явищ це сучасний та доцільно-дієвий інструмент. Це зумовлено, насамперед, особливостями користувачів, адже Інтернет простором здебільшого активно користується саме молодь, яка становить більшу частину аудиторії.

Найпоширенішими і відомими Інтернет-технологіями, які допомагають у роботі з мігрантами, спонукають до запобігання й уникнення негативних суспільних явищ, є різноманітні веб-сайти, інформаційні майданчики медіа простору, соціальні мережі, блоги, інтерактивні онлайн-платформи.

У сучасній практиці соціальної роботи фахівці активно застосовують діджитальні технології з метою ведення бази даних клієнтів, зберігання та обміном оперативною інформацією з управління, організації фахових зустрічей між спеціалістами і клієнтами; демонстрації інформаційно-профілактичних матеріалів.

Діджитал технології у роботі з мігрантами ми використовували під час проведення занять в групах з клієнтами; під час організації підтримувального неформального спілкування клієнтів з фахівцями; засобом створення конфіденційної групи в соціальній мережі; наданням взаємної професійної підтримки та допомоги працівниками організацій (через закриту групу в соціальній мережі Фейсбук, конференції у Viber або Zoom).

Як і кожна технологія, діджитал технологія у соціальній роботі має свої переваги і обмеження, які на нашу думку доречно подати в таблиці 3.1

Табл. 3.1

Переваги та обмеження діджитал технологій

Переваги використання діджитал технологій в соціальній роботі	Обмеження використання діджитал технологій в соціальній роботі
<p>Застосування у профілактичній роботі має економічні переваги;</p> <ul style="list-style-type: none"> - охоплення великої кількості клієнтів одночасно; - можливість швидкого поширення інформації; - у роботі з цільовою групою клієнтів дає можливість проводити двосторонній діалог; <p>Застосування у консультуванні дає переваги, до яких належать:</p> <ul style="list-style-type: none"> - можливість залучати нових клієнтів; - доступність; - можливість надавати послуги клієнтам, які є не досить організованими; - віддаленість від консультанта дає змогу клієнтові почуватися більш комфортно і забезпечує його анонімність. 	<p>Обмеження застосування діджитал технологій полягає в тому, що:</p> <ul style="list-style-type: none"> - для забезпечення роботи онлайн-ресурсів потрібно витратити багато часу; - досить проблематично і складно використовувати один онлайн-ресурс для різних цільових аудиторій клієнтів; - зміна поведінки клієнта можлива лише через надання великої кількості необхідної інформації; - можливість/не постійно мати доступ до мережі Інтернеті (перебувати в полі досяжності клієнта); - складність надавати очні експертні консультації; - не можливість з'ясування деталей; - при наданні послуги - утруднення у відстеженні зворотної реакції клієнта.

Сьогодні під час повномасштабної росіянської агресії на території України можливість використання офіційних електронних ресурсів за допомогою універсальних діджитал технологій є як ніколи актуальною та доречною. Застосування сучасних мобільних пристроїв (телефону, ноутбука, планшета) дає можливість клієнту, а в нашому випадку вимушено переміщеним особам (мігрантам) отримати найрізноманітніші пакети соціальних онлайн-послуг, перебуваючи у небезпечному місці.

Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України забезпечено функціонуванням централізованої інформаційної системи, яка містить низку сучасних онлайн-ресурсів, серед яких: «Пенсії», «Житлові субсидії», «Діти», «Пакунок малюк», «Деінституціалізація», «Інвалідність», «Е-сервіси».

Станом на сьогодні розвиток соціальної сфери в Україні набуває неабиякої актуальності. Це спричинено такими соціальними проблемами, як: війна, бідність, пандемія, безробіття. Усі ці проблеми зумовлюють чинники, через які окрема особистість чи сім'я опиняються в складних життєвих обставинах, а це, в свою чергу, негативно впливає на них і знижує соціальну спроможність для ефективного розвитку у суспільстві.

Формування соціальної сфери для мігрантів (вимушених переселенців) – додатковий виклик, адже постає необхідність у створенні нової організаційної інфраструктури, а населення часто не готове до таких викликів і проявляє слабку активність.

Сьогодні, аби активізувати мігрантів, суспільству варто сформуванати нову стратегію соціальної згуртованості, а це можливо забезпечити через розвиток соціальної роботи.

Для отримання нашої допомоги, мігрантам потрібно завітати до Центру надання соціальних послуг у м. Кривому Розі, та разом із координатором створити особисту соціальну картку. Ми спільно визначимо всі питання, що потребують вирішення. Зазначаємо, що усі послуги надаються безкоштовно.

Також хочемо наголосити, що на соціальну роботу і розвиток соціальних послуг спрямовано діяльність багатьох громадських організацій, і проектів в Україні, досвідом роботи яких ми послуговувалися. Зокрема це організації, які належать до Української мережі за права дитини; за підтримки UNICEF, проводять дослідження та розвивають соціальні послуги в громадах на території України. Серед цих організацій: Благодійні організації «Партнерство кожній дитині», «Надія і житло для дітей», Громадська організація «Соціальна синергія»; Громадська організація «Криворізька асоціація героїв АТО та учасників бойових дій».

Отже, як бачимо, напрям соціальної роботи з мігрантами є актуальним і важливим на сьогодні. Водночас, станом на сьогодні, надзвичайно важливо забезпечити ефективний підхід з організації надання соціальних послуг

вимушено переміщеним особам (мігрантам), оскільки це є важливою складовою в роботі фахівця соціономічної сфери.

Організація надання соціальних послуг та посередництво у забезпеченні усіх соціальних гарантій мігрантів, здійснюється відповідно до діючого законодавства України. З цією метою ми, насамперед об'єктивно вивчаємо потребу в соціальних послугах кожного переселенця.

Згідно Порядку визначення потреб, з'ясовуємо потреби, враховуючи:

- соціально-демографічну ситуацію та соціальні проблеми;
- попит у соціальних послугах;
- шляхи розв'язання соціальних проблем;
- чисельність мігрантів та осіб, які у наслідок воєнної агресії з боку росії опинилися у складних життєвих обставинах;
- прогноз стосовно соціально-економічних тенденцій та змін основних соціальних проблем і потреб мігрантів;
- обґрунтування основних завдань щодо надання соціально економічних послуг мігрантам.

Визначені потреби мігрантів ми формулюємо в цільовій програмі розвитку соціальних послуг для вимушених переселенців, яка розрахована на короткостроковий і середньостроковий період.

Процес визначення ми проводили за допомогою методів опитування, соціальних індикаторів та аналізу причинно-наслідкових зв'язків.

У той же час, для нас важливим було усвідомлення кожним мігрантом своєї відповідальності і спроможності покращити життя.

Для нас на перший план виходять питання здійснення фахової соціальної роботи, що проявлялося у наснаженні і мотивації виходу мігрантів із складних життєвих обставин.

Водночас, ми як фахівці соціальної роботи та соціальні працівники, які бути залучені до визначення потреб мігрантів в соціальних послугах зіткнулися із труднощами, пов'язаними із відсутністю нової методології

визначення потреб мігрантів і затвердженого покрокового інструментарію та алгоритму дій;правова відсутність компетенцій, які необхідні для збору, обробки та аналізу інформації, необхідної для визначення потреб і планування соціальних послуг з мігрантами.

Ситуацію значно ускладнює скорочення штату фахівців із соціальної роботи, відсутність підтримки з боку місцевих органів влади, великий об'єм роботи тощо. Ці та інші причини зумовлюють гальмування надання соціальних ефективних послуг на місцях вимушено переміщеним особам.

Саме тому сьогодні особливо актуально надавати усебічну підтримку фахівцям соціономічної сфери, адже від цього безпосередньо залежить добробут людей, які опинилися у складних життєвих обставинах, і мігрантів зокрема. .

Провідними напрямками роботи нашого центру є:

- організація та проведення культурних, освітніх та оздоровчих заходів;
- сприяння в отриманні гуманітарної, правової, медичної,соціально-економічної допомоги;
- сприяння в оформленні пільг.

Отже, практики соціономічної сфери активно застосовують діджитал технології у роботі з мігрантами. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології у роботі соціальних служб відіграють надзвичайно важливу роль.

Висновки до розділу 3

Соціальна робота – це професійна діяльність фахівців соціономічної сфери з надання допомоги людям, які опинилися в складній життєвій ситуації.

У нашому випадку клієнтами соціальної роботи були мігранти. Власну соціальну діяльність ми спрямовували з метою змінити в кращий бік умови

життя людей, які потребували підтримки. Адже це мігранти, люди які опинилися у складних життєвих обставинах унаслідок російської агресії.

Отже, соціально-педагогічну роботу ми спрямовували на допомогу людям, які мали в цьому необхідність і не могли без сторонньої допомоги подолати власні життєві проблеми.

ВИСНОВКИ

Аналіз спеціальної літератури та власні дослідження дозволяють зробити такі висновки.

У зв'язку з воєнною агресією росії міграція українських громадян з 2022 року набула масового характеру як у межах України так і за кордон.

Серед чинників, які впливають на вимушене переселення громадян, такі:

- бойові дії в деяких регіонах;
- деокупація тимчасово захоплених територій;
- нестійкість інфраструктури;
- явища техногенного або природного характеру;
- незадовільний рівень соціально-економічних умов.

Мігранти (внутрішньо переміщені особи) тимчасово не можуть повернутися до свого постійного місця проживання.

Завдання соціальних служб полягає в сприянні соціальній та психолого-педагогічній адаптації мігрантів для забезпечення їх життєдіяльності.

На нашу думку, успішній адаптації мігрантів сприяє забезпечення їх результативним працевлаштуванням, адже це виступає основоположним фактором їх соціально-економічної стабільності.

Цілеспрямована і систематична робота фахівців соціономічної сфери у цьому напрямку сприяє пом'якшенню соціально-психологічних наслідків для вимушених мігрантів, дозволяє залучити їх до соціально-економічного життя регіону, в який вони переселилися.

Державна політика відносно вимушених мігрантів спрямовується на позитивну адаптацію та інтеграцію в суспільство людей обпалених війною.

Перед фахівцями соціономічної сфери постають проблеми, вирішення яких не має законодавчого підкріплення. Тому на часі формування інституційно-спроможної міграційної політики.

Для успішного вирішення проблем мігрантів у царині соціально-економічного напрямку, перш за все, необхідно налагодити проблему достовірної міграційної статистики. Задля цього потрібно об'єднати зусилля та:

- створити єдину платформу з реєстрації вимушено переміщених осіб (мігрантів);
- систематично проводити моніторинг актуальних потреб мігрантів щодо соціально-економічних умов;
- систематично інформувати вимушених мігрантів про пропозиції робочих місць на ринку праці;

З огляду на важливість даної проблеми ми плануємо у подальшому розробити комплексну програму соціально-економічного супроводу вимушених переселенців, яка буде містити:

- поради у подоланні важких стресових станів;
- консультаційну допомогу;
- надання інформаційних послуг;
- координаційний напрям;

- проведення взаємодопомоги засобом комунікації;
- запровадити механізми перекваліфікації (підвищення кваліфікації).
- допомога в асиміляції та інтеграції.

На наше глибоке переконання, отриманий досвід та створення нових життєвих соціальних та психолого-педагогічних перспектив, в цілому сприятиме покращенню адаптації вимушених мігрантів, сприятиме стабільності цієї групи осіб до нових соціально-економічних умовах в регіоні.

Отже мету роботи досягнуто. Завдання – виконано.

Список використаних джерел

1. Балакірева О.В. Спектр проблем вимушених переселенців в Україні: швидка оцінка ситуації та потреб [Електронний ресурс] / О.В. Балакірева // Вимушені переселенці в Україні: питання термінового та середньострокового реагування : мат. круглого столу (9 липня 2014 р.). – Режим доступу : <http://www.uisr.org.ua/news/36/83.html>
2. Блінова О., Проблема психологічного здоров'я мігрантів / О.Блінова // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. 2009. - №14. 78 с.
3. Бущенко А. П., Мартиненко О. А. Права людини в Україні – 2015. Доповідь правозахисних організацій /За заг. ред.: А. П. Бущенко, О. А. Мартиненка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 260 с.
4. Вайнола Р.Х. Технології соціально-педагогічної роботи: Курс лекцій / Р.Х. Вайнола. Київ : КМПУ імені Б.Д.Грінченка, 2008. 152с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і головн. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

6. Внутрішньо переміщені особи / УВКБ ООН (The UN Refugee Agency) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1293-vnutrishno-peremishcheni](http://unhcr.org.ua/uk/novini/novyny/1293-vnutrishno-peremishcheni-osobi) особи
7. Гудвін-Гілл Г. С. Статус біженця в міжнародному праві. / Г. С. Гудвін Гілл К., 1997. 390 с.
8. Григоренко І.О., Савельєва Н.М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. [для студ. і мігістр. спе-тей «Соціальна робота» і «Соціальна педагогіка»] / І.О. Григоренко, Н.М. Савельєва. : Полтава : ПНПУ, 2017. 100 с.
9. Діагностика соціальної роботи як умова успішного її функціонування // Соціальна робота: технологічний аспект. Навч. посіб. / За ред. А. Й. Капської. Київ: ДЦССМ, 2004. С. 73-82
10. Діхтяренко А. Потреби та проблеми внутрішньо переміщених осіб. / А. Діхтяренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/en/pda/index.php?id=1451930074>
11. До відома громадян, які переселяються з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernjust.gov.ua/index.php?page=1404733605>
12. Доронюк Т., Солодько А., Вироблення політики щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні. / Т. Доронюк., А. Солодько, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/vyroblenniapolityky-shchodovnutrishno-peremishchenykh-osib-v-ukraini>
13. Енциклопедія освіти / В.Г. Кремень (голов. ред.). Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
14. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.
15. Завадська Л.М. Технології професійної діяльності соціального педагога: навч. посіб. / Л.М. Завадська. Київ : Слово, 2008. 240с.

16. Заверико Н.В. Соціально-педагогічна корекція: розвиток поняття в історичній перспективі / Н.В. Заверико // Вісник ЗНУ:збірник наукових праць. Педагогічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. Вип. 2. С. 60-64.
17. Закон про переселенців – Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.14 р. № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
18. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
19. Зверєва І.Д., Лактіонова Г.М. / Соціальна робота в Україні : [Навчальний посібник] / [І.Д. Зверєва, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.] ; за заг. ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
20. Капська А.Й. Соціальна робота : [Навчальний посібник] / А.Й. Капська. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
21. Конвенція про статус біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011
22. Коробка І., Павлюк В. Організаційно-правові засади соціального захисту переселенців (внутрішньо переміщених осіб) як основа реалізації соціальної політики держави, механізми формування соціально-ефективної державної економічної політики в умовах демократизації суспільства./ І.Коробка, В.Павлюк. 2015. № 4. 144 с.
23. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери [монографія] / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко; упор. І. Лисоконь. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. 182 с.
24. Крисюк Ю. П. Соціальна адаптація особистості як важлива передумова ресоціалізації / Ю. П. Крисюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. 2014. Вип. 25. С. 206-209.

25. Кузьміч Т.А. Проектування педагогічного простору для стимулювання внутрішньої і зовнішньої мобільності учасників навчально-виховного процесу: метод. рек. / Т.А. Кузьміч, К.М. Товстуха; Херсонська академія неперервної освіти. Херсон, 2012. 18 с.
26. Методичні рекомендації щодо соціально-педагогічного супроводу дітей, які пережили втрату батьків внаслідок військових дій. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://psycenter.at.ua/publ/vnutrishni_dokumenti/metodichni_rekomendaciji_shhodo_socialno_pedagogichnogo_suprovodu_ditej_i_aki_perezhili_vtratu_batkiv_vnaslidok_vijskovikh_dij/2-1-0-29
27. Міграція як чинник розвитку в Україні. Київ: МОМ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
28. Міжвідомчий координаційний штаб повідомляє: з тимчасово окупованої території та районів АТО переміщено 898 тис. 95 осіб [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248316491
29. Міністерство соціальної політики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://msp.gov.ua>
30. Надгара В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику» / В. І. Надгара // Укр. соціум. - 2015. № 1. 160 с.
31. Новгородський Р. Г. Інтернет-комунікації у роботі соціального працівника [Електронний ресурс] / Р. Г. Новгородський // ВІСНИК № 133. 2016. – Режим доступу до ресурсу: http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/VchdpuR_2016_133_39.pdf
32. Облік та реєстрація переселенців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ato.vobu.com.ua/page1.ukr.html>

33. Ольхович О.В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади: автореф. дис. На здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О.В. Ольхович. Тернопіль, 2008. 21 с.
34. Орбан-Лембрик Л. Е. Вплив міграційних процесів на поведінкові прояви особистості / Л. Е. Орбан-Лембрик // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ, 2008. Вип.13. Ч.1. С. 3–15.
35. Особова О.П. Присвячується мігрантам / О.П. Особова // Урядовий кур'єр, 23 лютого 2015. № 229. 24 с.
36. Панок В. Г. Соціально-психологічна служба : [Навч.-метод. посіб. для студентів і викладачів] / В. Г. Панок. Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2012. 488 с.
37. Переселенці очима соціологів [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://24tv.ua/news/showNews.do?neprohani_zaprosheni_realnij_obraz_pereselentsya_na_lvivshhini&objectId=540386
38. Поліщук І. О. Життя з чистого аркуша / І.О. Поліщук // Урядовий кур'єр, 7 листопада 2014. № 207. 68 с.
39. Попередній аналіз та оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО) [Електронний ресурс] / Регіональне представництво УВКБ ООН у Білорусі, Молдові та Україні, жовтень, 2014. – Режим доступу : <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1232/IDPUKR.pdf>
40. Про забезпеченість фахівцями психологічної служби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mon.gov.ua/.../list-mon-psixologi-do-p.n-roku
41. Про затвердження Комплексної державної програми щодо підтримки, соціальної адаптації та реінтеграції громадян України. Постанова КМУ від 16 грудня 2015 р. № 1094 [Електронний ресурс] : Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1094-2015-%D0%BF/page>
42. Розпорядження «Про створення штабу з організації роботи щодо підтримки сімей з території південних і східних областей України та

- затвердження його складу» : Криворізький міський голова ; Розпорядження від 04.06.2014 № 121-р.
43. Риндзак О.Т. Соціально-економічна адаптація внутрішньо переміщених громадян у приймаючому соціумі / О. Т. Риндзак // Проблеми економіки. 2015. № 3. С. 275-280.
44. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О., Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб Український соціум. / Т.В. Семигіна, Н.Є. Гусак, С.О. Трухан. Київ: 2015. №2. 266 с.
45. Словник психолого-педагогічних понять і термінів [Електронний ресурс]. Режим доступу :<http://osvita.ua/school/psychology/1270/?list=2>. Назва з екрану.
46. Спільна оцінка потреб ВПО. Звіт про спільну оцінку потреб внутрішньо переміщених осіб (ВПО). м. Хмельницький та Хмельницька область, Україна. [Електронний ресурс]. УВКБ ООН в Україні. 2015. – Режим доступу: <http://unhcr.org.ua/attachments/article/1527/PA%20report%20Kherson%20FINAL%20UKR.pdf>
47. Соціальна адаптація [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://archive.org/details/velykyislovnyk>.
48. Сушенцева Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема / Л. Сушенцева // Креативна педагогіка : наук.-метод. журн. 2011. Вип. 1. С. 129–136.
49. Тлумачний словник-мінімум із соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. 2-ге вид., оновл. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 232 с.
50. Управління інформаційними технологіями в організаціях (Governance of IT for the organization) : ISO/IEC 38500:2015. [Електронний ресурс]. 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:38500:ed-2:v1:en>.
51. Федій О.А. Естетотерапія. Навчальний посібник / О.А.Федій. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

52. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. / В.М. Шахрай. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 464 с
53. Шевченко Т.О. Психологія кризових станів. Уроки життя крізь призму страждань / Т. О. Шевченко. Київ : Здоров'я, 2005. 226 с.
54. Ярошенко В. В. Адаптація працівників – мігрантів: актуальність сьогодення в умовах євроінтеграції / В. В. Ярошенко // Збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Стан та розвиток підприємництва в умовах ринкової економіки: проблеми та перспективи», (м. Дніпро, 19-20 січня 2018 р.). Дніпро : НО «Перспектива», 2018. С. 112-115.
55. Humanitarian needs rise as internal displacement tops 117,000 people [Electronic resource]. – Mode of access : <http://unhcr.org.ua/en/2011-08-26-06-58-56/news-archive/1318-ukraine-humanitarian-needs-rise-asinternal-displacementtops-117-000-people>
56. Lai K. Community-based Programme for War-affected Children: the Case of Georgia / K. Lai, B. Toliashvili // Social Work and Social Policy in Transition. 2010. Vol. 1, Issue 2. 278 p.
57. Ukraine IDP Figures Analysis Internal Displacement / Monitoring Centre (IDMC) [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.internaldisplacement.org/europe-the-caucasus-and-central-asia/ukraine/figures-analysis>
58. Wyman, Mark. Dps: Europe's Displaced Persons, 1945-1951 / Mark Wyman. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1998 257 p.
59. General Education Requirements Program Requirements, Washington University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 14.06.2015: <<http://depts.washington.edu/sswwweb/programs/basw.html#program>. Загол. з екрану. Мова англ.
60. Refugee and immigrant training program [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 14.06.2015: <<http://www.bu.edu/bulletins/ssw/item09.html#anchor6>. Загол. з екрану. – Мова англ.

